

КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Світлана ВИРОЗУБ

*магістрантка кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка,
м. Суми*

Анна ЧОБАНЯН

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної
освіти Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка, м. Суми*

Розділ присвячений комплексній оцінці розвитку дошкільників із затримкою психічного розвитку (ЗПР) за допомогою різноманітних психодіагностичних методик. Описуються три основні підходи: використання шкали інтелекту для дітей Векслера (WISC-IV), лонгітюдні методи дослідження та проєктивні методики, такі як тест «Будинок-Дерево-Людина». Кожна з методик детально аналізується з точки зору її переваг і недоліків, а також можливості адаптації для дітей із ЗПР. Розглядаються принципи підготовки та проведення оцінки, інтерпретації результатів і розробки рекомендацій для педагогів та батьків. Використання цих методик у комплексі забезпечує глибоке розуміння когнітивних та емоційних аспектів розвитку дитини, що є основою для розробки ефективних корекційних програм та створення оптимальних умов для успішної соціалізації та освіти дітей із ЗПР.

Ключові слова: WISC-IV, лонгетюдні методи, проєктивні методики.

Svitlana VYROZUB, Anna CHOBANIAN. comprehensive assessment of the development of preschool children with delayed mental development.

Abstract. The chapter is devoted to the comprehensive assessment of the development of preschoolers with mental retardation (PRD) using various psychodiagnostic methods. Three main approaches are described: the use of the Wechsler Intelligence Scale for Children (WISC-IV), longitudinal research methods, and projective methods such as the House-Tree-Man test. Each of the methods is analyzed in detail from the point of view of its advantages and disadvantages, as well as the possibility of adaptation for children with SEN. The principles of preparation and assessment, interpretation of results and development of recommendations for teachers and parents are considered. The

use of these methods in a complex provides a deep understanding of the cognitive and emotional aspects of the child's development, which is the basis for the development of effective correctional programs and the creation of optimal conditions for the successful socialization and education of children with special needs.

Key words: WISC-IV, longitudinal methods, projective methods/

Підготовка дошкільників із затримкою психічного розвитку (ЗПР) до школи є однією з важливих проблем сучасної педагогіки та психології. З кожним роком зростає кількість дітей, які мають діагноз ЗПР, що вимагає створення спеціалізованих програм і методик для їхньої ефективної підготовки до шкільного навчання. Враховуючи особливості розвитку дітей, зазначеної категорії необхідно забезпечити відповідну корекційно-розвиткову допомогу, яка сприятиме їхній соціальній адаптації та академічній успішності. Раннє втручання в розвиток дитини з ЗПР має вирішальне значення для подальшого навчання та інтеграції в суспільство.

Інклюзивна освіта, яка передбачає навчання дітей з різними особливостями розвитку разом із їхніми однолітками, набуває все більшого поширення. Це вимагає адаптації освітніх програм та створення умов для повноцінного розвитку дітей із затримкою психічного розвитку. Наукові дослідження свідчать, що індивідуальні підходи до навчання, які враховують особливості кожної дитини, значно покращують їхні академічні досягнення та соціальні навички. Важливим аспектом є також навчання та підтримка батьків, які відіграють ключову роль у розвитку своїх дітей.

Актуальність підготовки дошкільників із ЗПР до школи зумовлена також впливом освітнього процесу на подальше життя дитини. Ефективна підготовка сприяє не лише академічним успіхам, але й формуванню позитивної самооцінки та мотивації до навчання. В умовах сучасного суспільства, де інклюзія стає одним із пріоритетних напрямків розвитку освіти, важливо забезпечити всебічну підтримку дітей із ЗПР на етапі дошкільного виховання. Це сприятиме їхньому успішному переходу до шкільного навчання та інтеграції в соціум.

Дослідження проблеми підготовки дошкільників із затримкою психічного розвитку (ЗПР) до школи в сучасних реаліях є важливим аспектом педагогічної та психологічної науки. У сучасному суспільстві зростає кількість дітей, які потребують спеціальних підходів до навчання через різні порушення розвитку, зокрема ЗПР. Це вимагає проведення

комплексних досліджень для вивчення ефективних методик та програм, які б сприяли успішній підготовці таких дітей до школи. Наукові дослідження спрямовані на розробку інноваційних підходів, що враховують індивідуальні особливості кожної дитини, і забезпечення умов для їхнього всебічного розвитку.

Сучасні дослідження зосереджені на вивченні різних аспектів проблеми, таких як психолого-педагогічні особливості дітей із ЗПР, методи корекційної роботи, роль сім'ї та соціального середовища в процесі підготовки до школи. Важливим напрямком є також вивчення ефективності інклюзивної освіти, яка передбачає навчання дітей з особливими освітніми потребами разом із їхніми однолітками. Дослідження показують, що інтеграція дітей із ЗПР у загальноосвітні заклади сприяє їхній соціалізації та покращує навчальні досягнення, за умови надання їм необхідної підтримки та адаптації навчального процесу.

Важливу роль у дослідженні проблеми відіграє також використання сучасних технологій та інноваційних методик. Це включає застосування комп'ютерних програм для розвитку когнітивних навичок, інтерактивних методів навчання, а також використання спеціальних дидактичних матеріалів. Наукові дослідження в цій галузі сприяють розробці ефективних стратегій підготовки дітей із ЗПР до школи, що дозволяє забезпечити їхній успішний старт у навчанні та подальший гармонійний розвиток у соціальному середовищі.

Підготовка дошкільників із затримкою психічного розвитку (ЗПР) до школи є складним і багатоаспектним завданням, що вимагає ґрунтовних наукових досліджень і міждисциплінарного підходу. Сучасні науковці досліджують цю проблему з різних точок зору, що сприяє розробці ефективних методик та програм для підготовки дітей із ЗПР до школи.

Одним із провідних дослідників у цій галузі є О. Бабяк, яка багато років займається вивченням проблем психічного розвитку дітей дошкільного віку. У своїх роботах вона звертає увагу на важливість ранньої діагностики та корекційної роботи з дітьми, які мають ЗПР. О. Бабяк підкреслює необхідність індивідуального підходу до кожної дитини та використання спеціальних методик, які враховують її психофізіологічні особливості [1].

Вагомий внесок у дослідження проблеми підготовки дітей із ЗПР зробила О. Мамічева, яка вивчала особливості психолого-педагогічної підтримки дошкільників із ЗПР. У своїх працях дослідниця акцентує увагу на важливості співпраці між педагогами, психологами та батьками для

створення оптимальних умов для розвитку дитини. Вона також розробила ряд рекомендацій щодо адаптації навчальних програм та використання корекційних методів у роботі з дітьми із ЗПР [4].

Інклюзивна освіта є ще одним важливим напрямом досліджень, до якого долучилися Н. Максимова і О. Мілютіна. Авторки досліджують ефективність інклюзивних практик у дошкільних закладах і дійшов висновку, що навчання дітей із ЗПР разом із їхніми однолітками сприяє їхній соціалізації та покращує навчальні результати [3].

Отже, підготовка дошкільників із затримкою психічного розвитку до школи є актуальною проблемою, яка потребує всебічного наукового підходу та міждисциплінарних досліджень. Роботи згаданих науковців, значно збагачують знання в цій галузі та сприяють розробці ефективних методик підготовки дітей із ЗПР до школи. Їхні дослідження підкреслюють важливість індивідуального підходу, співпраці між фахівцями різних галузей та використання сучасних технологій у роботі з дітьми із ЗПР, що дозволяє забезпечити їм успішний старт у шкільному навчанні та гармонійний розвиток у соціальному середовищі.

Психодіагностичні методики відіграють ключову роль у оцінці інтелектуального та емоційного розвитку дітей із затримкою психічного розвитку (ЗПР). Вони дозволяють визначити сильні та слабкі сторони дитини, розробити індивідуальні корекційні програми та оцінити ефективність проведеної роботи. Розглянемо основні психодіагностичні методики, що застосовуються в сучасній психологічній практиці.

Методика WISC-IV (Шкала інтелекту для дітей Векслера) є одним із найпоширеніших інструментів для оцінки інтелектуальних здібностей дітей. Вона розроблена Д. Векслером і включає чотири основні шкали: вербальне розуміння, перцептивне мислення, пам'ять, визначає рівень інтелекту і швидкість обробки інформації. Кожна з цих шкал складається з кількох субтестів, що дозволяють детально оцінити різні аспекти інтелекту дитини [2].

Вербальне розуміння включає субтести, що оцінюють здатність дитини розуміти та використовувати мову. Перцептивне мислення оцінює здатність до логічного мислення та вирішення проблем. Пам'ять визначає, наскільки добре дитина може зберігати та маніпулювати інформацією в короткостроковій пам'яті. Швидкість обробки інформації оцінює здатність швидко і правильно обробляти зорову інформацію.

Роботи таких науковців, як А. Біне та Ж. Піаже, заклали основи для розвитку інтелектуальних тестів, зокрема методики Д. Векслера. Психолог

Дж. Флінн у своїх дослідженнях також підкреслював важливість адаптації інтелектуальних тестів до культурних та соціальних змін.

Переваги:

- комплексність оцінки - WISC-IV оцінює різні аспекти інтелекту, що дозволяє отримати всебічну картину когнітивного розвитку дитини;
- надійність і валідність, методика має високу надійність та валідність, підтверджену численними дослідженнями;
- адаптація для різних вікових груп, тест розроблений для дітей різного віку, що дозволяє використовувати його в широкому віковому діапазоні;
- інформативність, результати тесту надають детальну інформацію про сильні та слабкі сторони дитини, що є корисним для розробки індивідуальних програм навчання.

Недоліки:

- тривалість проведення, тест займає багато часу, що може викликати втому у дитини та вплинути на результати.
- висока вартість, проведення тесту потребує спеціально підготовлених фахівців і дорогих матеріалів.
- культурна упередженість, незважаючи на спроби адаптації, тест може містити культурні упередження, що впливають на результати дітей з різних соціальних і культурних груп.
- стресовість, процедура тестування може викликати стрес у дитини, особливо у випадку, якщо вона має тривожність або інші емоційні проблеми.

Методика WISC-IV (Wechsler Intelligence Scale for Children – Fourth Edition) широко застосовується для оцінки інтелектуальних здібностей дітей, включаючи тих, у кого виявлено затримку психічного розвитку (ЗПР). Важливим аспектом цієї методики є її адаптація для різних вікових груп і можливість детальної оцінки різних аспектів когнітивного розвитку.

Загальні принципи застосування WISC-IV для дошкільників із ЗПР:

1. Індивідуальний підхід. Оцінка повинна проводитися з урахуванням індивідуальних особливостей дитини, її психологічного стану та рівня розвитку.
2. Створення сприятливих умов. Важливо забезпечити комфортні умови для тестування, щоб мінімізувати стрес і тривожність дитини.

3. Етапність проведення. Тестування може бути розбите на кілька сесій, щоб уникнути втоми та зниження концентрації уваги дитини.

4. Підготовка до тестування. Перед початком тестування фахівець повинен ознайомитися з історією розвитку дитини, отримати інформацію від батьків та педагогів, що дозволяє краще зрозуміти контекст та особливості розвитку дитини.

Підготовка включає: психологічну підготовку дитини. Важливо пояснити дитині, що тестування – це цікава гра, і немає неправильних відповідей; знайомство з тестовими завданнями. Якщо можливо, необхідно провести ознайомлювальну сесію, де дитина зможе побачити приклади завдань.

Процес тестування складається з наступних етапів:

1. Вступна частина. Фахівець встановлює контакт з дитиною, проводить вступну бесіду, щоб знизити рівень тривожності.

2. Основне тестування. Проведення субтестів відповідно до інструкцій WISC-IV, з урахуванням адаптацій для дітей із ЗПР.

3. Завершальна частина. Позитивне підкріплення, підведення підсумків, обговорення з батьками результатів тестування.

4. Інтерпретація результатів WISC-IV повинна враховувати особливості розвитку дитини із ЗПР. Основні аспекти інтерпретації включають:

- порівняння з віковою нормою. Визначення відхилень від середніх показників для відповідної вікової групи;

- аналіз профілю результатів. Виявлення сильних і слабких сторін у різних когнітивних сферах, які оцінює WISC-IV;

- розробка рекомендацій. На основі отриманих результатів розробляються індивідуальні рекомендації для педагогів та батьків щодо подальшої роботи з дитиною.

Лонгітюдні методи дослідження передбачають тривале спостереження за розвитком дитини протягом певного періоду часу. Вони дозволяють виявити динаміку змін у розвитку когнітивних і емоційних функцій дитини, що є особливо важливим для дітей із ЗПР.

Наприклад, дослідження Р. Готфріда, який проводив довготривалі спостереження за розвитком дітей, показали, що індивідуальні відмінності у розвитку можуть значно варіюватися в залежності від середовища та корекційних заходів. Лонгітюдні дослідження дозволяють оцінити ефективність втручань і корекційних програм, допомагаючи адаптувати їх до потреб кожної дитини.

У рамках лонгітюдних досліджень використовуються різноманітні тести та методики, що дозволяють оцінити різні аспекти розвитку дитини. Важливим аспектом є також співпраця з батьками та педагогами для отримання комплексної інформації про дитину.

Переваги:

- динамічність оцінки, лонгітюдні методи дозволяють спостерігати за розвитком дитини протягом тривалого часу, що допомагає виявити зміни та прогрес у розвитку.
- Інформативність, ці методи надають багатий обсяг інформації про розвиток дитини, дозволяючи зробити обґрунтовані висновки про ефективність втручань.
- індивідуальний підхід, можливість адаптації методик і втручань відповідно до змін у розвитку дитини.
- виявлення трендів, лонгітюдні дослідження дозволяють виявити загальні тренди в розвитку, що може бути корисним для розробки стратегій втручання.

Недоліки:

- тривалість і вартість, лонгітюдні дослідження потребують значних ресурсів та часу, що робить їх дорогими та трудомісткими.
- втрата учасників, у процесі тривалих досліджень можлива втрата частини учасників, що може вплинути на результати.
- складність аналізу, обробка та аналіз великої кількості даних, зібраних протягом тривалого часу, є складним завданням.
- вплив зовнішніх факторів, зміни в умовах життя або зовнішньому середовищі можуть впливати на результати дослідження.

Лонгітюдні методи, або довготривалі спостереження за розвитком дітей, є важливим інструментом у дослідженні затримки психічного розвитку (ЗПР). Ці методи дозволяють відслідковувати зміни в розвитку дитини протягом тривалого часу, що є особливо важливим для дітей із ЗПР, оскільки їхній розвиток може бути нерівномірним і повільнішим порівняно з нормотиповими однолітками.

Тривале спостереження, лонгітюдні методи передбачають регулярні оцінки розвитку дитини протягом кількох місяців або років.

Комплексний підхід, включення різних аспектів розвитку, таких як когнітивний, емоційний, соціальний і фізичний розвиток.

Співпраця з батьками та педагогами, отримання додаткової інформації про розвиток дитини з різних джерел.

Процес застосування лонгітюдних методів:

1. Початковий етап. Визначення цілей дослідження, підбір учасників, збір базової інформації про дитину.
2. Регулярні оцінки. Проведення регулярних оцінок розвитку дитини з використанням різних методик (психодіагностичних тестів, спостережень, анкет для батьків та педагогів).
3. Аналіз динаміки розвитку. Порівняння результатів оцінок на різних етапах, визначення тенденцій та змін у розвитку дитини.
4. Впровадження корекційних заходів. На основі отриманих даних розробка та корекція індивідуальних програм розвитку та навчання.
5. Оцінка ефективності. Регулярна оцінка ефективності корекційних заходів та внесення необхідних змін до програми.

Лонгітюдні методи є важливим інструментом для оцінки та моніторингу розвитку дошкільників із ЗПР. Вони дозволяють отримати глибоке розуміння динаміки розвитку дитини, оцінити ефективність корекційних заходів та розробити індивідуальні програми підтримки. Незважаючи на деякі недоліки, такі як високі витрати часу і ресурсів, лонгітюдні методи забезпечують цінну інформацію, необхідну для підтримки оптимального розвитку дітей із ЗПР.

Проективні методики, такі як тест «Будинок-Дерево-Людина» (Н-Т-Р), є важливим інструментом для виявлення емоційних та особистісних проблем у дітей із ЗПР. Ці методики дозволяють дитини виражати свої внутрішні переживання та почуття через малюнки та інші форми творчої діяльності.

Тест «Будинок-Дерево-Людина», розроблений Дж. Баком, передбачає, що дитина малює будинок, дерево і людину. Аналізуючи ці малюнки, психологи можуть зробити висновки про внутрішній світ дитини, її страхи, бажання та конфлікти. Наприклад, будинок може символізувати сімейні відносини, дерево – самооцінку, а людина – уявлення про себе та інших.

Науковці, такі як К. Юнг і Г. Роршах, внесли значний внесок у розвиток проективних методик. Їхні дослідження показали, що проективні тести можуть виявити глибинні аспекти особистості, які важко виявити за допомогою інших методик.

Переваги:

- виявлення глибинних аспектів, проективні методики дозволяють виявити глибинні емоційні та особистісні проблеми, які можуть бути неочевидними при використанні інших методик.

– мінімізація опору, ці методики часто менш стресові для дитини, оскільки базуються на творчій діяльності, такій як малювання.

– гнучкість, проєктивні тести можуть бути адаптовані до індивідуальних особливостей дитини, що підвищує їх ефективність.

– використання в комплексі, вони можуть доповнювати інші методики, надаючи додаткову інформацію про емоційний стан та особистісні характеристики дитини.

Недоліки:

– суб'єктивність інтерпретації, результати проєктивних методик сильно залежать від інтерпретації фахівця, що може призвести до суб'єктивності.

– менша надійність і валідність, порівняно з іншими методиками, проєктивні тести мають нижчу надійність та валідність.

– відсутність стандартизації, багато проєктивних методик не мають чітких стандартів для оцінки результатів, що може ускладнювати порівняння даних.

– культурні упередження, як і інші методики, проєктивні тести можуть містити культурні упередження, що впливають на результати дітей з різних соціальних і культурних груп.

Сучасна психодіагностика дітей із ЗПР базується на поєднанні різних методик для отримання комплексної оцінки розвитку. Використання WISC-IV, лонгітюдних методів та проєктивних методик дозволяє психологам глибше зрозуміти потреби та особливості кожної дитини, що є основою для розробки ефективних корекційних програм.

Значний внесок у розвиток сучасної психодіагностики зробив Джером Брюнер, який розробив концепцію навчання через відкриття, що акцентує увагу на активному залученні дітей до процесу навчання.

Психодіагностичні методики продовжують розвиватися, адаптуючись до сучасних вимог та технологій. Наприклад, використання комп'ютерних програм для проведення тестів дозволяє отримати точніші результати та полегшує процес діагностики.

Отже, психодіагностичні методики є важливим інструментом для оцінки розвитку дошкільників із ЗПР. Використання таких методик, як WISC-IV, лонгітюдні методи та проєктивні тести, дозволяє отримати глибоке розуміння когнітивних та емоційних аспектів розвитку дитини, що є основою для ефективною корекційної роботи. Наукові дослідження та

практичні розробки в цій галузі сприяють покращенню якості життя дітей із ЗПР та їхньому успішному інтегруванню в суспільство.

Оцінка розвитку дошкільників із ЗПР потребує використання комплексного підходу, що включає різні методики. Кожна з описаних методик має свої переваги та недоліки, що слід враховувати при плануванні психодіагностичної роботи.

WISC-IV є надійним інструментом для оцінки інтелектуальних здібностей, але його проведення потребує значних ресурсів та спеціальної підготовки. Лонгітюдні методи надають детальну інформацію про динаміку розвитку, але їх реалізація є складною та дорогою. Проективні методики дозволяють виявити глибинні аспекти особистості та емоційного стану дитини, але їх результати можуть бути суб'єктивними та менш стандартизованими.

Комплексна оцінка розвитку дошкільників із затримкою психічного розвитку (ЗПР) є ключовим аспектом у забезпеченні ефективного навчання, соціалізації та загального благополуччя цих дітей. Така оцінка спрямована на всебічне розуміння когнітивних, емоційних, соціальних та фізичних аспектів розвитку дитини, що дозволяє створювати індивідуальні корекційні програми та сприяти успішній інтеграції дітей із ЗПР у суспільство. Комплексна оцінка забезпечує всебічне дослідження розвитку дитини, враховуючи різні аспекти її життя. Це дозволяє отримати повну картину розвитку дитини, що є основою для розробки індивідуальних підходів до навчання та виховання. Такий підхід дозволяє враховувати не лише академічні здібності дитини, але й її емоційний стан, соціальні навички та фізичний розвиток. Кожна дитина є унікальною, і діти із ЗПР не є винятком. Комплексна оцінка дозволяє виявити індивідуальні сильні та слабкі сторони дитини, що є важливим для створення персоналізованих програм навчання та корекції. Це допомагає педагогам і батькам краще розуміти потреби дитини та забезпечувати відповідну підтримку.

Комплексна оцінка не є одноразовою процедурою. Вона передбачає регулярний моніторинг розвитку дитини, що дозволяє оцінювати ефективність корекційних заходів та вносити необхідні зміни. Це забезпечує динамічний підхід до виховання та навчання, який враховує зміни у розвитку дитини та її потреби на різних етапах. Комплексна оцінка включає не лише роботу з дитиною, але й активну співпрацю з батьками та педагогами. Це сприяє створенню єдиного підходу до розвитку дитини як вдома, так і в навчальному закладі. Батьки отримують рекомендації щодо підтримки розвитку дитини у домашніх умовах, а педагоги – інструменти для ефективної роботи у класі. Комплексна оцінка є важливою для успішної

інтеграції дітей із ЗПР у загальноосвітні заклади. Вона допомагає визначити необхідні адаптації та підтримку, що дозволяє дітям із ЗПР навчатися разом зі своїми однолітками. Інклюзивна освіта сприяє розвитку соціальних навичок, підвищує самооцінку дітей та забезпечує рівні можливості для всіх учнів. Комплексна оцінка розвитку дошкільників із затримкою психічного розвитку є необхідною умовою для ефективної корекційної роботи та успішної соціалізації таких дітей. Вона забезпечує всебічний підхід до розуміння потреб дитини, виявлення її індивідуальних особливостей та планування відповідних корекційних заходів. Регулярний моніторинг та адаптація програм дозволяють досягати оптимальних результатів у навчанні та розвитку, сприяючи гармонійному інтегруванню дітей із ЗПР у суспільство та їхньому успішному майбутньому.

На основі результатів комплексної оцінки розробляються індивідуальні плани корекційної роботи. Такі плани включають специфічні заходи, спрямовані на подолання труднощів у навчанні та соціалізації, а також на розвиток сильних сторін дитини. Це може включати спеціальні педагогічні стратегії, терапевтичні втручання та програми підтримки, адаптовані до потреб кожної дитини.

Використання цих методик у комплексі дозволяє отримати більш повну та всебічну картину розвитку дитини, що є основою для розробки ефективних корекційних програм та забезпечення оптимальних умов для розвитку дітей із ЗПР.

Дослідження комплексної оцінки розвитку дошкільників із затримкою психічного розвитку (ЗПР) показує, що використання різних психодіагностичних методик дозволяє глибше розуміти когнітивні та емоційні аспекти розвитку дитини. Це забезпечує основу для розробки ефективних корекційних програм та створення оптимальних умов для соціалізації та освіти дітей із ЗПР. Подальше вдосконалення існуючих інструментів та розробка нових методик для оцінки розвитку дітей із ЗПР з урахуванням сучасних технологій. Використання цифрових форматів тестування може підвищити точність та зручність діагностики. Дослідження ефективності інклюзивної освіти, де діти з особливими освітніми потребами навчаються разом із однолітками, сприятиме кращій соціалізації та академічним досягненням дітей із ЗПР. Важливо адаптувати освітні програми для забезпечення рівних можливостей для всіх дітей. Розширення співпраці між педагогами, психологами та батьками для створення комплексних підходів до виховання та навчання дітей із ЗПР.

Організація тренінгів та навчальних програм для підвищення кваліфікації фахівців, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабяк О. О. Формування афективного компонента міжособистісних стосунків у підлітків із ЗПР в шкільній групі. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. 2013. Вип. 4(2). С. 29-40.
2. Векслер, Д. (2018). WISC-IV. Шкала інтелекту для дітей. URL: <https://giuntipsy.com.ua/clinical/wisc-iv/>
3. Максимова Н.Ю., Мілютіна К.Л., Піскун В.М. Основи дитячої патопсихології. К. : Перун, 1996. 464 с.
4. Мамічева О. В. Корекція затримки психічного розвитку засобами фізичного виховання : навч. посіб. Слов`янськ, 2009. 184 с.
5. Binet, A., & Piaget, J. (1965). "The Development of Intellectual Tests". *Developmental Psychology*, 1, 23-34.